

в якому подано перелік об'єктів, позначених на основній карті (в нарізці): дипломатичні представництва, театри, музеї, культові споруди, готелі, туристичні комплекси. Є в атласі й загальна довідкова інформація для туристів та гостей міста і покажчик вулиць.

Висновки та перспективи. Таким чином, на території міста Києва існує велика кількість картографічних творів, більшість з яких – це атласи "до кожного будинку". Перші атласи створювалися з періодичністю один на 8-10 років, а в часи незалежності картографування міста набуло свого розквіту: плани та атласи стали виходити українською мовою щорічно, поступово збагачувалося їхнє змістове наповнення та оновлювалась інформація за космічними знімками.

На сьогодні існує потреба у створенні комплексного картографічного твору на територію міста Києва, в якому будуть враховані напрацювання попередніх років.

Література

1. *Атлас*. Київ. Вип. 1. Щорічне довідкове видання. – К.: ДНВП "Картографія", Укргеодезкартографія, 1998. – 159 с.
2. *Атлас*. Київ. Вип. 16. Щорічне довідкове видання. – К.: ДНВП "Картографія", 2013. – 168 с.
3. *Атлас*. Мій Київ. 5 клас. – К.: ДНВП "Картографія", 2001. – 20 с.
4. *Київ*. Атлас туриста. – К.: ГУГК, ПКО "Картографія", 1987. – 168 с.
5. *Київ*. Атлас туриста. – К.: ДНВП "Картографія", 2011. – 96 с.
6. *Київ*. Київська область. Атлас автомобіліста. – К.: ДНВП "Картографія", 2004. – 136 с.
7. *Сосса, Р.І.* Картографічні твори, видані ДНВП "Картографія" (1945-2003 рр.): бібліографічний покажчик / Р.І. Сосса. – К.: ДНВП "Картографія", 2004. – 248 с.

Надійшла 11.02.14

* * *

УДК 528.94

Р. І. Сосса

ПОЛІТИКО-АДМІНІСТРАТИВНІ Й АДМІНІСТРАТИВНІ КАРТИ

Рассмотрены особенности картографирования политико-административного и административно-территориального устройства Украины. На примере картографической деятельности ГНПП "Картографія" изложены основные этапы создания политико-административных и административных карт в Украине.

Special aspects of mapping of administrative and territorial arrangement are considered. Basing on the experience in cartographic activity of SSPE "Kartographia" the main stages of creation of administrative and territorial maps in Ukraine are described.

Важливою складовою багатьох картографічних творів є елементи політичного, політико-адміністративного та адміністративно-територіального устрою. Найдокладніше інформація про політико-адміністративний устрій подається на спеціальних тематичних картах – політичних, політико-адміністративних, адміністративних, де вона становить основний їх зміст.

Адміністративні карти займають особливе місце серед карт широкого використання. Вони розраховані на велике коло споживачів у всіх сферах господарської, громадської та культурної діяльності для використання при вирішенні завдань управління і планування, одержання географічної довідкової інформації. Тому вони містять значний обсяг загальногеографічної інформації.

Традиційно до змісту адміністративних карт включають: розмежування адміністративно-територіального устрою (державні кордони, межі адміністративних одиниць), адміністративні центри, назви та кількість мешканців населених пунктів, тип населеного пункту (місто, селище, село), основні шляхи сполучення (залізниці, автомобільні й водні шляхи сполучення), особливості географічних умов (гід-

рографія, рельєф та ґрунтово-рослинний покрив), інформацію про розміри території та кількість жителів.

Особливістю картографування адміністративно-територіального устрою є його офіційна складова. Створювані адміністративні карти повинні базуватися насамперед на достовірній інформації, що забезпечується використанням актуальної географічної основи, офіційно наданих відповідними установами та організаціями матеріалів і даних. Часто адміністративні карти мають статус офіційного видання.

Правильність відображення змісту карти визначається як рівнем розвитку цього виду картографування і наявністю відповідних нормативно-технічних документів, так і наявністю належного виробничого та кадрового забезпечення для якісного відтворення інформації.

Відносно швидке "старіння" адміністративних карт, необхідність приведення їх у відповідність до сучасності зумовлюють потребу в систематичному оновленні основного змісту цих карт через короткі проміжки часу (1-3 роки). Практично постійно відбуваються зміни в політичному й адміністративному устрої території картографування, у транскрипції назв географічних об'єктів,

© Р. І. Сосса, 2014

а також викликані будівництвом нових об'єктів (штучних водних об'єктів, залізниць, автомобільних шляхів), необхідністю уточнення градації населених пунктів, пов'язаної зі змінами кількості їхніх мешканців тощо.

У практиці картографування залежно від характеру та кількості виправлень раніше застосовувались різні способи оновлення карт (перевидання з виправленням видавничих оригіналів, перевидання з переоформленням видавничих оригіналів, перевидання з виправленням друкарських фотоформ).

Виробничий характер перевидання, який загалом визначається передусім загальним обсягом змін усіх елементів змісту карти, у свою чергу зумовлює значні корективи в підходах до внесення в карту тих чи інших змін. Звичайно при перевиданні враховуються всі зміни адміністративно-територіального устрою. Проте залежно від характеру перевидання окремі зміни географічної ситуації можуть не відображатися на адміністративній карті, що потрібно враховувати при використанні карт.

Політичні та політико-адміністративні карти, будучи одним із наймасовіших видів картографічної продукції, виконують також певні ідейно-політичні функції. Такі карти повинні об'єктивно відображати сучасний політичний устрій світу, враховуючи позиції міжнародних організацій та спільноти, дотримання міждержавних угод і домовленостей, відношення власної держави до тих чи інших міжнародних подій. На політичний зміст карт і на їх ідеологічну спрямованість можуть відчутно впливати політичні інтереси видавців карти. Відомо багато випадків тенденційної подачі змісту. Особливо це проявляється при відображенні спірних, окупованих чи нерегульованих рішеннями ООН територій, а також після проголошення нових держав, які ще не визнані світовою спільнотою.

Від часу заснування Київської картографічної фабрики створення політико-адміністративних й адміністративних карт було одним із основних напрямів картоукладальних робіт ДНВП "Картографія". З кінця 1940-х років регулярно видавалися політико-адміністративні карти "Українська РСР і Молдавська РСР" масштабу 1:750 000 і "Молдавська РСР" масштабу 1:600 000. У 1949 р. підприємство на точній топографічній основі уклало перші три обласні адміністративні карти масштабу 1:300 000 (Запорізька, Миколаївська та Херсонська області). Адміністративні карти областей України масштабу 1:300 000 у 1945-1953 рр. виходили українською мовою (мал. 1).

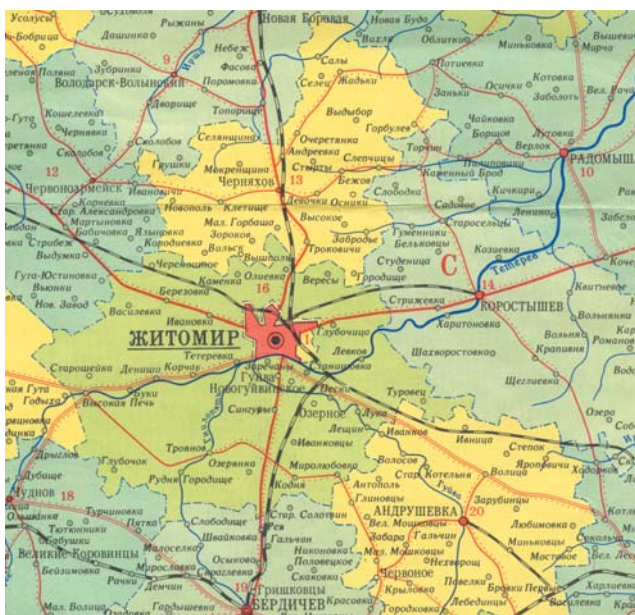
Із середини 1950-х років обласні адміністративні карти стали створювати у масштабі 1:600 000 із більш узагальненим зображенням елементів загальногеографічного й тематичного змісту, але на точній топографічній основі. Карти деяких областей випускали у масштабах 1:400 000 і 1:500 000. Наприкінці 1950-х років було видано адміністративні карти окремих адміністративних районів України масштабу 1:700 000. З того часу карти виходили лише російською мовою. Тоді ж було започатковано видання бланкових адміністративних карт. У

Мал. 1. Фрагмент адміністративної карти "Тернопільська область" (1953 р.)

1962-1964 рр. було видано низку карт на області України масштабу 1:300 000.

Вирішальний вплив на розвиток тематичного картографування, у т. ч. й адміністративно-територіального устрою, з середини 1960-х років мало посилення режимних вимог. З 1966 р. адміністративні карти областей стали укладати у масштабі 1:600 000 на базі спотвореної карти-основи "Союз Советских Социалистических Республик" масштабу 1:2 500 000 видання 1964 р. У деяких випадках на одній карті розміщували дві, три чи навіть чотири області. Тому карти стали менш змістовними і більш схематичними (мал. 2).

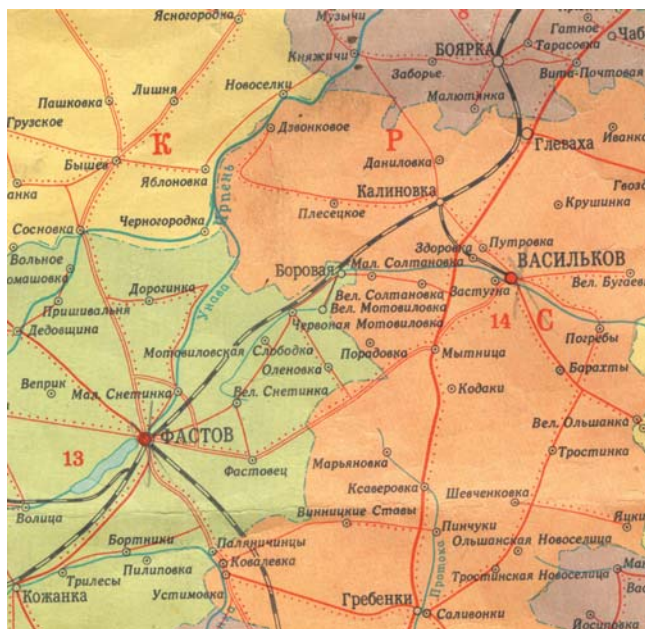

Мал. 2. Фрагмент політико-адміністративної карти "Житомирская и Киевская области" (1977 р.)

Умовні знаки для зображення елементів змісту, шрифти, кольорове і позарамкове оформлення адміністративних карт були уніфіковані та стандартизовані, як потім виявилось, на більше ніж 20 років. Створення адміністративних карт було строго регламентоване відповідними інструкціями. Фонове розфарбування давали за адміністративними районами. Також було відпрацьовано механізм актуалізації змісту карт, що дало змогу регулярно їх перевидавати. За своїм достовірним змістом тематичного навантаження адміністративні карти фактично були офіційним виданням.

Починаючи з 1974 р., основним для обласних карт стає масштаб 1:400 000, оскільки масштаб 1:600 000 був надто дрібним. Відтоді обов'язковим стало використання як основного картографічного матеріалу нової спотвореної карти-основи СРСР масштабу 1:2 500 000 видання 1976 року. Географічну основу адміністративних карт стали створювати на картографічному виробництві шляхом фотомеханічного збільшення карти-основи у 6,25 рази і окомірною (!) доукладання необхідних елементів, відсутніх на цьому основному картографічному матеріалі. За змістом, оформленням, способами картографічного відображення адміністративні карти масштабу 1:400 000 фактично не відрізнялись від попередніх видань масштабу 1:600 000. Новим можна назвати лише виділення лінійним умовним знаком меж територій, що підпорядковані міським радам міст обласного значення. На адміністративних картах розпочали також відображати межі державних заповідників і природних національних парків, відновили показ елементів рельєфу (підписи орографічних назв і відміток висоти) тощо (мал. 3).

Мал. 3. Фрагмент адміністративної карти масштабу 1:400 000 "Киевская область" (1987 р.)

В умовах тотального утаємничення топографічних карт адміністративні карти були найпоширені-

шими масовими картографічними творами. Тільки з їх допомогою пересічний читач мав можливість ознайомитися з картографічною інформацією на свою область. Карти видавали великими тиражами (десятки тисяч примірників) і до того ж через один-два роки регулярно перевидавали.

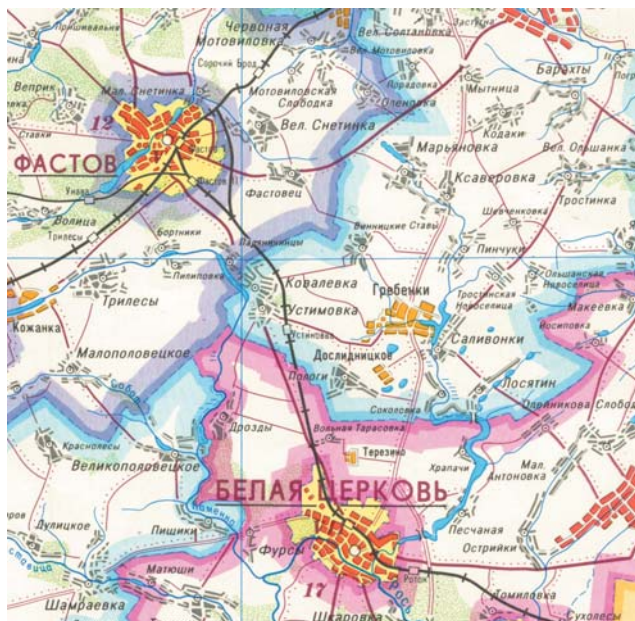
У 1983 р. було розпочато видання обласних адміністративних карт нового типу: в складеному вигляді з брошурою-показником географічних назв. Зміни торкнулися передусім кольорового оформлення, а також умовних знаків і шрифтів. За змістом складані та настінні обласні карти того періоду практично були однаковими.

Початок демократичних змін у радянському суспільстві в другій половині 1980-х років позначився і на розвитку картографування. Розтаємничення топографічних карт масштабів 1:1 000 000 та 1: 500 000 і зняття багатьох необґрунтованих режимних обмежень розширили правове поле для поліпшення змісту карт відкритого користування. Це позначилося на створенні обласних адміністративних карт, докладних туристичних карт, планів міст тощо.

Виданням у 1989 р. карти Київської області масштабу 1:400 000 було започатковано нову серію адміністративних карт областей. Карти стали укладати на топографічній основі та в нових умовних знаках. Населені пункти зображували узагальненими контурами з виділенням основних проїздів. Адміністративне значення населених пунктів показували умовними значками. На адміністративних картах знову стали зображувати залізничні станції та вузькоколіїні залізниці, із шляхових споруд – мости і тунелі. Авіасполучення передавали умовними значками аеропортів, розміщуючи їх на карті у відповідності з їх місцезонами. Зеленим фоном відображали ліси. Кольорове оформлення перших карт цього типу було яскравим і привабливим. Основна територія подавалася без фонового пофарбування з виділенням яскравого (для кожного району – свій колір) подвійного канту районних меж з внутрішньої сторони. Створені карти стали результатом творчого переосмислення діючих інструкцій з урахуванням особливостей території картографування (для поглиблення тематичного змісту карти) і потреби поліпшення наочності та читаності карти (мал. 4).

Цю серію адміністративних карт створено одночасно у двох варіантах – російською та українською мовами.

Після проголошення незалежності України тематичне картографування для державних цілей та для широких верств населення відбувалося в складних умовах загальної економічної кризи. З 1997 р. підприємство відновило створення довідкових адміністративних карт областей масштабу 1:400 000 шляхом доопрацювання та перевидання попередніх видань. Карти друкувалися у складеному вигляді з показником географічних назв і мали статус офіційного видання. За 1997-2000 рр. вийшли в світ адміністративні карти 14-ти областей.

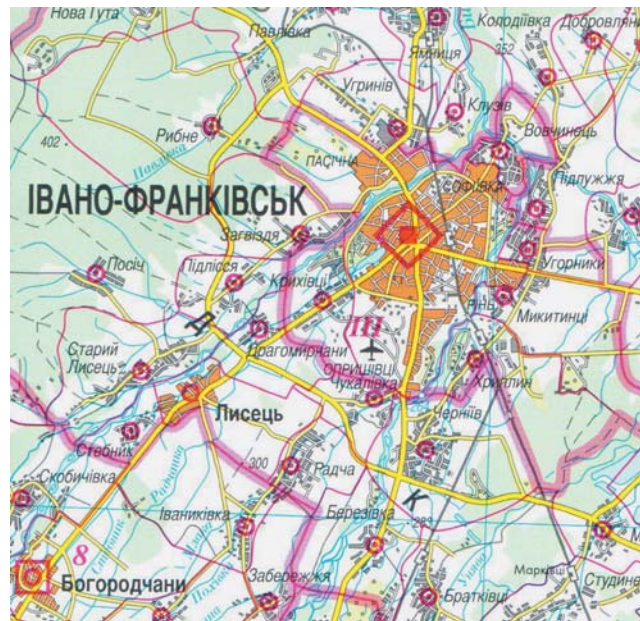

Мал. 4. Фрагмент політико-адміністративної карти "Київська область" (1989 р.)

Випуск нової серії адміністративних карт областей України масштабу 1:250 000 за концепцією Ю. І. Лози ДНВП "Картографія" започаткувало виданням у 2002 р. карт Івано-Франківської (мал. 5), Київської, Чернівецької та Закарпатської областей. Упродовж декількох років такі адміністративні карти були створені на всю територію України, нині їх регулярно перевидано із внесенням поточних змін адміністративно-територіального устрою.

Масштаб карт 1:250 000 дав змогу показати на них всі населені пункти та межі сільських рад, а також розмістити карти абсолютної більшості областей на одному аркуші. Карти характеризуються докладною географічною основою. Населені пункти на обласних картах відображаються за типом поселення (міста, селища, села) та за адміністративним значенням (центр області, центри районів, міста обласного підпорядкування, міста районного підпорядкування, центри селищних рад, центри сільських рад). Окремими умовними позначеннями виділяються державний кордон; межі областей; межі районів і територій, підпорядкованих міським радам (міст обласного підпорядкування); межі територій, підпорядкованих міським (міст районного підпорядкування), селищним та сільським радам. Адміністративне значення поселень та адміністративні межі другого і третього порядку показуються лише на основній території. Карти видаються у складеному вигляді з покажчиком географічних назв і мають статус офіційного видання.

Перехід наприкінці 90-х років ХХ ст. на комп'ютерні технології створення карт дав змогу значно спростити процес оновлення всіх карт, у т. ч. й адміністративних. Хоча технологічно можна вно-

Мал. 5. Фрагмент політико-адміністративної карти "Івано-Франківська область" (2014 р.)

сити будь-які поточні зміни на карту, але у практиці картографічного виробництва зберігаються підходи до обмеження внесення несуттєвих змін для основних елементів змісту адміністративних карт.

Традиційна сфера застосування адміністративних карт областей для вирішення задач управління та планування, одержання географічної довідкової інформації нині розширюється за рахунок можливості використання їх для організації та проведення виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування, перепису населення тощо.

Системне видання обласних адміністративних карт в Україні сьогодні здійснює лише Державне науково-виробниче підприємство "Картографія" – провідне картографічне підприємство.

Традиційними виданнями підприємства залишаються політико-адміністративні карти України: настінні (масштабів 1:500 000, 1:750 000, 1:1 000 000, 1:1 500 000, 1:2 500 000, 1:3 000 000) та складані (масштабів 1:1 000 000, 1:1 500 000).

Література

1. Калацюк, Ю.Я. Державне науково-виробниче підприємство "Картографія". 1944-2004: історичний нарис / Ю.Я. Калацюк, Р.І. Сосса, І.С. Руденко. – К.: ДНВП "Картографія", 2004. – 84 с.: іл.
2. Сосса, Р.І. Картографічні твори, видані ДНВП "Картографія" (1945-2003 рр.): бібліографічний покажчик / Р.І. Сосса. – К.: ДНВП "Картографія", 2004. – 248 с.
3. Сосса, Р.І. Політико-адміністративні й адміністративні карти України (1918-2008 рр.): бібліографічний покажчик / Р.І. Сосса. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – 106 с.

Надійшла 07.04.14